

*Венгер Ю. В.,**здобувач кафедри адміністративного, господарського права та фінансової економічної безпеки юридичного факультету Сумського державного університету*

ВИНА ЯК СУБ'ЄКТИВНА ПІДСТАВА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ЗА ВЧИНЕНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ

Анотація. У статті досліджено поняття «вина» як суб'єктивної підстави для притягнення до адміністративної відповідальності юридичну особу за вчинене правопорушення у сфері стандартизації. Сформульовані пропозиції для вдосконалення Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, вина, стандартизація, правопорушення у сфері стандартизації, юридична особа.

Постановка проблеми. Питання про вину як суб'єктивну підставу адміністративно-правової відповідальності завжди було одним із найскладніших і дискусійних питань адміністративного права. В ході розвитку науки адміністративного права, внутрішніх і міжнародних економічних відносин, ставлення до питання про те, чи потрібно враховувати суб'єктивне ставлення правопорушника, а у нашому випадку юридичної особи, до своєї протиправної поведінки, що спричинило виникнення матеріальної та/або моральної шкоди, змінювалося, як і змінювались самі норми Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Тому є важливим дослідити поняття «вина» як суб'єктивну підставу для притягнення до адміністративної відповідальності юридичну особу за вчинене правопорушення у сфері стандартизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань визначення вини юридичної особи присвячено чимало наукових праць вітчизняних науковців. Серед них першочергово слід визначити Л. Л. Попова, О. В. Ярна, А. Д. Правдюка, О. В. Охотнікова, Л. В. Шестака, Л. В. Коваль, А. І. Чучаєва, О. М. Бахуринську, В. В. Стефанюка, Е. Ф. Демського, І. А. Лавріненко, А. В. Пасічника, І. В. Борисова, В. Д. Примака, П. П. Нестеренко, Е. В. Додіна, М. В. Костіва, Т. В. Коломосць, Т. М. Гуржій. В їх працях вирішувалися важливі, але окремі аспекти зазначеної проблеми. Питання вини як суб'єктивної підстави адміністративної відповідальності юридичної особи за вчинене правопорушення у сфері стандартизації не розглядалось.

Мета статті полягає в аналізі законодавчих актів, дослідженні питання визначення вини як суб'єктивної підстави для притягнення до адміністративної відповідальності юридичну особу за вчинене правопорушення у сфері стандартизації.

Виклад основного матеріалу. Питання адміністративної відповідальності юридичних осіб є дуже важливим не лише для вітчизняного законодавства, а й для міжнародної спільноти. Так, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, яка є ратифікованою Верховною Радою України від 04.02.2004 р., у ст. 10 зазначає, що кожна держава-учасниця вживає таких заходів, які з урахуванням її правових принципів можуть знадобитися для встановлення відповідальності юридичних осіб за участь у серйозних злочинах, до яких причетна організована злочинна група, і за злочини, визнані такими відповідно до статей 5, 6, 8 і 23 цієї Конвенції [1].

Аналіз норм Кодексу України про адміністративні правопорушення дає розуміння, що під адміністративну відповідальність підпадають лише фізичні особи, (ст. 10, 11 КУпАП) [2]. По відношенні до юридичних осіб чинний КУпАП передбачає відповідальність тільки посадових осіб (ст. 14 КУпАП) [2]. Однак на законодавчому рівні встановлено адміністративну відповідальність і юридичних осіб, що цілком обґрунтовано в умовах зростання підприємництва і становлення ринкової економіки. Вступаючи у правові відносини, юридичні особи, як і фізичні особи, своїми діями можуть реалізовувати надані їм права та виконувати обов'язки та, навпаки, можуть бути правопорушниками.

На відміну від норм КУпАП, ст. 2.10 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення передбачає, що: «Юридические лица подлежат административной ответственности за совершение административных правонарушений в случаях, предусмотренных статьями раздела II настоящего Кодекса или законами субъектов Российской Федерации об административных правонарушениях» [3].

З цього приводу Л. Иванов зазначає, що інститут публічно-правової відповідальності юридичної особи застосовується у багатьох зарубіжних країнах, які постали перед проблемою росту порушень закону, вчинених корпораціями або іншими колективними суб'єктами; ці країни пішли шляхом введення відповідальності юридичних осіб не тільки за адміністративні (Італія, Португалія, Німеччина), а й кримінальні правопорушення (Франція, США, Японія та ін.) [4, с. 21].

Визначним принципом адміністративної відповідальності є принцип відповідальності за вину дію чи/або бездіяльність. Юридичні особи, як і фізичні особи, є повноправними суб'єктами багатьох видів правовідносин, а тому можуть вчиняти різні протиправні діяння. Водночас суттєвою відмінністю цих протиправних діянь є характер суб'єктивної сторони такого виду правопорушень.

Насамперед варто зазначити, що правопорушення, вчинене юридичною особою, складається з тих же елементів, що і правопорушення, вчинене фізичною особою. Юридична особа, як і фізична особа, відповідає за правопорушення тільки тоді, коли буде встановлено, що вона діяла неправомірно і неправомірним діями/бездіяльністю заподіяла шкоди, що її неправомірні дії/бездіяльність мають причинно-наслідковий зв'язок із заподіяною шкодою, і, що її дії винні, тобто, вчинені умисно чи/або необережно.

Кодекс України про адміністративні правопорушення не наводить свого визначення поняття «юридична особа», тому є необхідним звернутися до цивільно-правового визначення даного суб'єкта права.

Згідно зі ст. 80 Цивільного кодексу України юридичною особою визнається організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правосдатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді [5].

Відповідно до ч. 1 ст. 81 ЦК юридична особа може бути створена шляхом об'єднання осіб та (або) майна [5].

Частина 3 ст. 92 ЦК закріплює, що орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, зобов'язана діяти в інтересах юридичної особи, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень [5].

Грунтуючись на нормах ЦК, слід визначити, що:

- по-перше, юридична особа – це певним чином сформована структура, яка може створюватися об'єднанням осіб, рішенням відповідних органів управління з певною метою – стати учасником цивільного обороту;

- по-друге, структура юридичної особи певним чином внутрішньо організована.

Організаційна єдність є необхідною умовою яка дає можливість перетворити волю засновників на волю юридичної особи, яка надалі знаходить свій прояв у чіткій внутрішній структурі, конкретному підпорядкуванні органів управління юридичної особи.

Відтак дієздатність юридичної особи зумовлена специфічною дієздатністю окремих фізичних осіб, що входять до її складу. Діяльність саме цих осіб, зумовлена їх посадовими обов'язками, тягне за собою виникнення для юридичної особи суб'єктивних прав і обов'язків.

Д. Лук'янець визнає суб'єктами адміністративної відповідальності юридичних осіб та визначає особливості нормативної моделі їх адміністративної відповідальності:

1. Відсутність у юридичних осіб власних психічних характеристик.

2. Участь юридичних осіб у правовідносинах через уповноважених представників.

3. Наявність у юридичних осіб внутрішньої організаційної структури.

4. Специфічні параметри оцінки діяльності юридичних осіб [6, с. 65].

Ознака винності діяння (умисного або необережного) є обов'язковою ознакою адміністративного правопорушення (проступку), викладеного у ст. 9 КУпАП. У той же час існує низка проблем із практичним визначенням вини щодо юридичних осіб. У зв'язку з цим необхідно визначити склад поняття «вина» юридичної особи.

У сучасному законодавстві України поняття «вина» сформульоване лише у ст. 23 Кримінального кодексу України: «Виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності» [7].

З наведеного визначення поняття «вина» потрібно розглядати в якості суб'єктивної категорії, це певне усвідомлення, передбачення, регуляція поведінки. Натомість до юридичної особи поняття «вина» в зазначеному розумінні застосовуватися не може, оскільки сама по собі юридична особа як колективний чи/або індивідуальний суб'єкт не володіє власною свідомістю.

Водночас для характеристики вини юридичної особи не можуть бути використані розроблені для фізичної особи поняття умислу або необережності. Це потребує оцінки ставлення суб'єкта саме до власних протиправних дій та їх наслідків. Але деякі фізичні особи, що обіймають керівні посади, наділені правом виступати від імені юридичної особи, тобто, через власну волю формувати волю юридичної особи, наприклад, одноособовий виконавчий орган акціонерного товариства (ст. 60 Закону України «Про акціонерні товариства»).

Саме тому дії юридичної особи завжди зумовлені з діями фізичної особи/осіб, що входять до її складу. Між ними існує певний зв'язок, і тому визначення вини юридичної особи має

враховувати саме зв'язок між діями фізичних осіб, що входять до її складу, і протиправними діями власне юридичної особи.

З точки зору Д. Лук'янца, вина юридичної особи – це сукупність індивідуальних провипин його органів та учасників [8, с. 9].

З точки зору інших науковців, вина юридичної особи є провина окремих його працівників або навіть у цілому трудового колективу. На думку Є. Герасименко, дії учасників колективу, вчинені у зв'язку з виконанням ними трудових функцій, є діями самої юридичної особи. Таким чином, юридична особа завжди відповідає за дії своїх працівників як за свої власні [9, с. 80].

В адміністративно-правовій науці існує двояке розуміння вини юридичної особи, що включає об'єктивний і суб'єктивний підходи. Об'єктивна вина – це вина, обумовлена об'єктивною стороною складу правопорушення. Суб'єктивна вина – це ставлення юридичної особи, в особі її уповноваженої особи/осіб, до протиправного діяння, вчинених цією юридичною особою.

Поділяючи та підтримуючи другий підхід, стосовно розуміння вини юридичної особи слід підкреслити, що суб'єктивною підставою відповідальності юридичної особи за вчинення адміністративного правопорушення у сфері стандартизації, слугує саме її вина. Суб'єктивний підхід до визначення вини юридичної особи, через її органи управління, можна обґрунтувати тим, що правоздатність юридичної особи реалізується через її органи управління (п. 1 ст. 97 ЦК).

Незважаючи на очевидність такого підходу, він вимагає обґрунтування.

Зміст вини юридичної особи, а отже і питання про її волю, що походить від волі її органів та осіб, що утворюють колектив юридичної особи, треба досліджувати у співвідношенні колективної та/або індивідуальної волі.

Приступаючи до аналізу проблеми співвідношення індивідуальної і колективної волі, ми повинні відзначити, що на сьогодні ця проблема не отримала всебічного висвітлення в дослідженнях науковців стосовно поняття «вини» як суб'єктивної підстави для притягнення до адміністративної відповідальності юридичну особу за вчинене правопорушення у сфері стандартизації.

Здійснюючи певні дії (наприклад, будівництво мосту), юридична особа певним чином проявляє свою волю. Її воля є волею колективу, яка направлена на досягнення поставленої мети. Постає питання: що являє собою воля колективу?

Як зазначає Н. В. Козлова, конструкція будь-якої юридичної особи передбачає наявність механізму, що дає змогу приймати рішення, якими юридична особа буде керуватися у своїй діяльності, тобто, формувати волю юридичної особи. Воля юридичної особи формується за допомогою її органів і виражається в рішеннях, які приймаються такими органами. Однак на процес волеутворення юридичної особи здійснює вплив воля людей, які безпосередньо входять до складу такого органу, а, отже, мають змогу визначати напрям діяльності юридичної особи [10, с. 230].

Незважаючи на те, що воля колективу створюється фізичними особами, і не може бути відірвана від них, її не можна прирівнювати до простої сукупності волі індивідуумів. Будучи об'єктивно вираженою, воля колективу набуває самостійний і відносно незалежний характер по відношенню до волі окремих членів даного колективу. Наприклад, у разі, якщо загальні збори акціонерного товариства вирішать побудувати міст, а потім виконавчий орган організує роботу по будівництву мосту, то окремі члени товариства повинні будуть підкоритись волі зборів і прийняти участь у будівництві, хоча їх особисті прагнення і розходилися в даному випадку з волею колективу.

Якщо воля юридичної особи є відносно незалежною, з огляду на принцип дозволено те, що не заборонено законом, то цілком

закономірно зробити висновок, що юридична особа в адміністративному праві може відповідати за результати своєї діяльності не тільки з об'єктивних, але і з суб'єктивних підстав. Це означає, що юридична особа може бути притягнута до адміністративної відповідальності з підстав, коли її дії спричинили шкоду не тільки протиправно, але й з умислу чи/або необережності.

Постає питання: у чому може виразитись вина юридичної особи у правопорушенні, яке віднесено до сфери стандартизації?

На це питання не можна дати однозначної відповіді з наступних причин:

1. Вина юридичної особи може виражатися в найрізноманітніших проявах, які можна встановити і проаналізувати виключно в зв'язку з окремо визначеним правопорушенням у сфері стандартизації.

2. Відсутності узагальнюючої судової практики щодо питань притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері стандартизації.

3. Низьким рівнем правової культури громадян України, який проявляється у відсутності у останніх достатнього рівня знань стосовно вимог законодавства щодо якості/безпечності товарів, робіт, послуг, що у підсумку не дозволяє виникнути правовому прецеденту стосовно досліджуваного питання.

З викладеного вище вважаємо вкрай важливим, в межах дослідження, надати визначення поняттю «вина юридичної особи».

На нашу думку, вина юридичної особи – це психічне (свідоме) ставлення фізичної особи/осіб, що входить/входять до складу юридичної особи, до вчиненої дії чи бездіяльності та зв'язку між її/їх дією/діями (бездіяльністю) і діями власне юридичної особи.

Поняття «вина юридичної особи» пов'язане з характером її волі і дії. В найбільш загальній формі можна сказати, що воля і дії юридичної особи складаються з волі та дій його членів (учасників), а також з волі та дій його органів.

Отже, винність юридичної особи складається з провин фізичних осіб, що входять до складу юридичної особи, які у свою чергу організовують її діяльність. Але винність юридичної особи не являє собою просту суму індивідуальних провин. Подібно до того, як колективна воля юридичної особи не зводиться механічно до суми індивідуальної волі, а являє собою новий субстрат, так і вина юридичної особи якісно відмінна від своїх складових. Вона є вищою колективною. Її психологічним змістом є воля (і свідомість) учасників колективу, а не окремих індивідуумів, які здійснюють свою діяльність незалежно від колективу чи/або поза межами службових обов'язків.

Висновки. Удосконалення законодавства щодо адміністративної відповідальності юридичної особи охоплюють проблеми визначення вини юридичної особи у вчиненні адміністративного правопорушення у сфері стандартизації.

Вину юридичної особи за скоєне адміністративне правопорушення у сфері стандартизації слід розглядати як психічне/свідоме ставлення фізичних осіб, що входять до складу юридичної особи, до вчиненої дії чи бездіяльності та зв'язку між їх діями (бездіяльністю) і діями власне юридичної особи. Тобто, якщо юридичним фактом, що лежить в основі протиправних дій юридичної особи, є дії фізичних осіб, то є можливим визнати дії юридичної особи винними. Якщо ж такою основою є події, тобто, фактичні обставини, виникнення яких не залежить від волі та свідомості фізичних осіб, що входять до складу юридичної особи, то такі дії юридичної особи вважати винними не можна.

В межах проведеного дослідження пропонуємо доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення статтею 121 «Суб'єкти адміністративного правопорушення» такого змісту:

1. Суб'єктом адміністративного правопорушення виступає фізична особа, яка на час вчинення правопорушення досягла віку адміністративної відповідальності.

2. Суб'єктом адміністративного правопорушення може виступати юридична особа, відомості про яку внесені до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб підприємців.

Це дозволить на законодавчому рівні закріпити основні ознаки суб'єктів адміністративного правопорушення, наявність яких є обов'язковою при вирішенні питання про відповідальність суб'єкта/суб'єктів.

З огляду на важливість проблеми визначення поняття «вина юридичної особи» подальші наукові пошуки мають розвиватись у напрямі поглиблення досліджень видів вини юридичної особи, формулювання принципів визначення вини юридичної особи в процесі провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері стандартизації.

Література:

1. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ратифікована Верховною Радою України від 04.02.2004 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 30 декабря 2001г. № 195-ФЗ [Электронный ресурс] // Код доступа: <http://graph.garant.ru>.
4. Комментарий к Кодексу РФ об административных правонарушениях / Под. ред. Э. Н. Ренова. – М., 2002. – 1040 с.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV, в редакції від 06.11.2014 [Електронний ресурс] // Код доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
6. Печуляк В. Адміністративна відповідальність: новий погляд на поняття // Підприємство, господарство і право. – 2012. – № 4. – С. 61-67.
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III, в редакції від 17.01.2015 [Електронний ресурс] // Код доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
8. Лук'янець Д. Співвідношення принципів презумпції невинуватості і презумпції знання закону у сфері адміністративної відповідальності // Адвокат. – № 2. – 2000. – С. 9-10.
9. Герасименко Є. Форми та види вини при вчиненні адміністративного правопорушення // Право України. – 1998. – № 7. – С. 80.
10. Козлова Н. В. Правосуб'єктність юридического лица [Текст] / Н. В. Козлова; науч. ред. В. С. Ем. – М.: Статус, 2005. – 476 с.

Венгер Ю. В. Вина как субъективное основание административной ответственности юридического лица за совершенное правонарушение в сфере стандартизации

Аннотация. В статье исследовано понятие «вина» как субъективного основания для привлечения к административной ответственности юридического лица за совершенное правонарушение в сфере стандартизации. Сформулированы предложения для совершенствования Кодекса Украины об административных правонарушениях.

Ключевые слова: административная ответственность, вина, стандартизация, правонарушения в сфере стандартизации, юридическое лицо.

Venger Y. The guilt as a subjective basis of administrative responsibility of legal persons for offences in the sphere of standardization

Summary. The article explores the concept of «guilt» as subjective grounds for bringing to administrative responsibility the legal entity for the offence in the sphere of standardization. Suggestions for improvement of the code of Ukraine on administrative offences.

Key words: administrative responsibility, guilt, standardization, offences in the sphere of standardization, legal entity.